

PÄÄKIRJOITUS

IÄLLÄ ON VÄLIÄ MYÖS KOULUTUSTA KOSKEVASSA PÄÄTÖKSENTEOSSA

ON AIKA TUODA ikä mukaan aikuiskoulutuksen rahoitusta koskevaan keskusteluun. Aikuisopiskelijoita peräänkuulutetaan parhaillaan yleisivistävien ja harrastustavoitteisten vapaan sivistystyön opintojen maksajiksi (esim. Manninen 2023). Erityisenä kysymyksenä herää eläkeiän ylittäneiden aikuisten oikeus julkisin varoin tuettuun opiskeluun. Toteutuessaan leikkaukset söisivät merkittävästi oppimisen mahdollisuuksia juuri niiltä, joille työelämä ei enää tarjoa koulutusta ja joiden toimeentulo ja maksukyky eivät ole työvuosien tasolla.

OPISKELU ja tavoitteellinen harrastustoiminta kuuluvat aktiiviseen ikääntymiseen, jota on tavoiteltu ikääntyvien yhteiskuntien hyvinvointipolitiikassa. Myöhemmällä iällä opiskelevat aikuiset tuovat oppimisen tärkeyden esiin monessakin mielessä (Isopahkala-Bouret 2016). Ensinnäkin uuden oppiminen pitää mielen nuorena ja osoittaa oppijan valmiutta tarttua uusiin haasteisiin. Toiseksi muodolliset opistosuoritukset todistavat, että oma osaaminen on ajan tasalla. Kolmanneksi koulutautumalla voi erottautua ikääntymiseen liitetyistä kielteisistä stereotyyppioista, kuten epäilyistä, että oma oppimis- ja suorituskyyky olisi iän vuoksi ratkaisevasti alentunut.

Yleisessä kulttuurisessa ilmapiirissä on tapahtunut parin viimeisen vuosikymmenen aikana paljon muutoksia, jotka ovat väljentäneet ikääntymisen sosiaalisia ja kulttuurisia reuna-aitoja ja antaneet ikääntyville mahdollisuuksia toteuttaa itseään iän karttumisesta huolimatta. Ikä asettaa silti ihmisiä eriarvoiseen asemaan opiskelumahdollisuuksien suhteen, kuten ikäihmisten yliopistoa tutkinut Hanna Ojala toteaa:

”Työelämänikäisyyden kautta määrittyvä elinikäinen oppiminen vetää ja pakottaa mukaansa tietystä elämänvaiheesta olevia, mutta se myös työntää pois toisia. [...] Vanhuuden osalta kysymykseksi asettuu se, mihin ikäihminen tarvitsee opiskelua tai koulutusta. Miten työelämästä poissiirtymisen jälkeinen opiskelu, nimenomaan institutionaalinen opiskelu, oikeutetaan, kun sitä ei ole perusteltavissa työnteolla eli taloudellisella hyödyllä?” (Ojala, 2010, 81.)

Uudet ikääntyvien sukupolvet pyrkivät luomaan itselleen sopivia ikäidentiteettejä ja elämäntapoja. He uudistavat käsityksiämme ikääntymisestä tarttuessaan uusiin harrastusmahdollisuuksiin ja oppimishaasteisiin, kuten yli 70-vuotiaiden aikuisbänditoimintaa tutkineet Tuulikki Laes ja Laura Kiuru tässä numerossa toteavat (Laes & Kiuru 2023).

Uudet ikääntyvien sukupolvet uudistavat käsityksiämme ikäntymisestä tarttuessaan uusiin harrastusmahdollisuuksiin ja oppimishaasteisiin.

Vanhanakin voi määrätietoisesti opetella soittamaan uutta instrumenttia ja esiintymään yhdessä bändin kanssa. Tavoitteellinen harrastaminen esimerkiksi kansalaisopiston senioreiden puutyökurssilla mahdollistaa työelämästä tuttujen elämäntaitojen ylläpitämisen, yhteisöön kuulumisen ja osallistuvan kansalaisuuden (Pastuhov & Salo 2019).

KÄSITYKSET IÄSTÄ, ikääntymisen vaikutuksista ja ikääntyvien kansalaisten paikasta vaikuttavat yhteiskunnan hyvinvointipolitiikkaan ja koulutusta koskeviin päätöksiin. Siksi ikää on syytä lähestyä monimuotoisena ja monimerkityksellisenä ilmiönä. Ikä ei ole vain kronologisten vuosien summa, vaan sillä on useita erilaisia toisiinsa linkittyviä merkitysulottuvuuksia (Ojala 2010; 2011; Isopahkala-Bouret 2015; Isopahkala-Bouret & Siivonen 2016). Iän sosiologinen tutkimus auttaa suuntaamaan katseen eri ikävaiheiden ja eri-ikäisyyden kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin merkityksiin.

Esimerkiksi iälle biologisesti määrittävät merkityksenannot pohjaavat kehon muutoksiin eri ikäkausina ja heijastuvat osittain myös ihmisen ulkoisessa olemuksessa. Psykologiset ikämäärittelyt ammentavat tulkintojaan kehityspsykologisista, ihmisten elämäntaakseen kuuluvista kehitysvaiheista ja kognitiivisista, vaikkapa muistia koskevista muutoksista. Sosiaalisesti ikää määrittävät esimerkiksi odotukset kouluttautumisesta ja työelämään sijoittumisesta nuoruuden ja aikuisuuden siirtymävaiheessa. Täysi-ikäisyys ja eläke-

iän rajat ovat esimerkkejä, jotka osoittavat juridista ikää. Lisäksi siirtymäriitit ja merkkipaalat, kuten ylioppilaslakin, 50-vuotispäivien ja eläkkeelle jäämisen juhliminen, rakentavat symbolisia merkityksiä iälle.

SUBJEKTIIVINEN IKÄ puolestaan viittaa siihen, minkä ikäiseksi ihminen itsensä tuntee – ja kokeeko hän olevansa nuori vai vanha. Ikäkokemukseen vaikuttaa osaltaan se, minkä ikäiseksi ihminen ajattelee muiden arvioivan oman ikäänsä ja miten oma ikä suhtautuu muiden, vertailun kohteena olevien ikään. Lisäksi itsessä ja omassa kehossa tapahtuvat muutokset tulkitaan tarjolla olevien ikääntymistä reunustavien merkityksenantojen ja mallien avulla. Ikään liittyvät kokemukset ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti suodattuneita, vaikka jokainen meistä ikääntyy omalla erityisellä tavallaan.

Ikämäärittelyä kehystää ajatus ”oikeanikäisyydestä”. Sosiaaliset normit ja käytännöt määrittelevät sen, mikä on pakollista, suotavaa ja sopivaa missäkin iässä. Ne myös jaottelevat ja arvottavat eri-ikäiset arvotatautuneisiin kategorioihin. Yleensä ikänormit ovat niin itsestään selviä ja totunnaisia, että niihin ei arjessa kiinnitä edes huomiota. Mutta jos joskus joutuu tilanteeseen, jossa kokee olevansa jollain tavalla ”väärän ikäinen”, totutusta ikänormista poikkeava, syntyy tarve pohtia omaa ikäänsä ja sen merkitystä.

SOSIAALISET NORMIT ovat vahvasti tilanne- ja kontekstisidonnaisia. Jokaisella työpaikalla on omat,

SE, ETTÄ SUURI OSA SUOMALAISISTA
PITÄÄ OPISKELUA ITSELLEEN
MAHDOLLISENA VIELÄ ELÄKEIÄSSÄKIN,
ON KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA
POIKKEUKSELLISTA.

usein julkilausumattomat sääntönsä siitä, mitä pidetään ”oikeanikäisyytenä”. Normeissa heijastuu se, minkä ikäisiä ylipäättänsä työpaikalla on töissä ja vielä erityisesti se, missä tehtävissä minkäkin ikäiset ovat. Mitkä ovat nuorille sopivia töitä, mitkä taas vanhoille sopivia töitä? Alakohtaiset erot työntekijöiden ikäjakaumassa ja -kokoonpanossa ovat suuria, ja hyvinkin eri-ikäisiä voidaan pitää ikääntyneinä työntekijöinä. Samoin koulutusinstituutioissa muodostuu oletuksia normiopiskelijoiden iästä, kuten Hanna Koivisto, Katri Komulainen ja Hannu Rätty tässä numerossa toteavat tarkastellessaan tuoreiden opiskelijoiden käsityksiä itsestään yliopistoyhteisön jäsenenä (Koivisto ym. 2023).

Se, että suuri osa suomalaisista pitää opiskelua itselleen mahdollisena vielä eläkeiässäkkin, on kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellista. Se on pitkäjänteisen aikuiskoulutukseen panostamisen tulosta.

Kysymys myöhemmän iän opiskelumahdollisuuksista kytkeytyy ikäyrjännästä vapaan yhteiskunnan edistämiseen. Aikuisten tavoitteellinen opiskelu ja harrastaminen auttavat konkreettisesti haastamaan ikääntymistä koskevia ikäviä ennakkoluuloja ja raivaamaan tilaa omalle tavalle elää ja ikääntyä. Vanhanakin on oikeus sivistää itseään. Tämä on hyvä muistaa koulutusleikkauksia koskevassa päätöksenteossa.

Ulpukka Isopahkala-Bouret

LISÄÄ AIHEESTA

- Isopahkala-Bouret, U. (2015). Graduation at age 50+. Contested efforts to construct ‘third age’ identities and negotiate cultural age-stereotypes. *Journal of Aging Studies*, 35, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2015.07.001>
- Isopahkala-Bouret, U. & Siivonen, P. (2016). Viisikymppisten naisten neuvottelua korkeakoulutuksesta, ikääntymisestä ja työllistettävyydestä. *Aikuiskasvatus*, 36(4), 246–257. <https://doi.org/10.33336/aik.88510>
- Koivisto, H., Komulainen, K., & Rätty, H. (2023). Moraalisen uran ja institutionaalisen minän rakentuminen yliopisto-opintojen alkuvaiheessa. *Aikuiskasvatus*, 43(1–2). <https://doi.org/10.33336/aik.127659>
- Laes, T., & Kiuru, L. (2023). Identiteettiöskentely aikuisbändissä. Myöhäisiän oppimisen kamppailu ja esiintymisen tarjoumat. *Aikuiskasvatus*, 43(1–2). <https://doi.org/10.33336/aik.127920>
- Manninen, J. (2023). Vapaasta sivistystyöstä ei saa leikata mutu-pohjalta. Blogikirjoitus 30.5.2023. Sivistystyön vapaus ja vastuu (SVV). <https://www.vapausjavastuu.fi/jyri-manninen-vapaasta-sivistystyosta-ei-saa-leikata-mutu-pohjalta>
- Ojala, H. (2011). Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa. *Aikuiskasvatus*, 31(2), 144–147. <https://doi.org/10.33336/aik.93927>
- Ojala, H. (2010). *Opiskelemissa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66690>
- Pastuhov, A. & Salo, P. (2019). Kansalaisuus osallisuutena puutyökurssilla. Etnografinen tutkimus kansalaisopiston senioreiden kädentaitojen kurssilla. *Aikuiskasvatus*, 39(3), 182–191. <https://doi.org/10.33336/aik.85699>